

УДК 796.065.323.2

*Сергій ДУСЬ, Ірина ЛИСАК***Передумови розробки технології
підготовки арбітрів з баскетболу***Вінницький національний медичний університет
імені Миколи Пирогова (м. Вінниця)*

Анотація. Визначено передумови підготовки арбітрів з баскетболу в Україні. Зокрема, що сучасна підготовка арбітрів є виключно індивідуальним пріоритетом кожного судді окремо.

Ключові слова: баскетбол, арбітр, система підготовки, арбітражна освіта.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку спорту в світі та зміни, що відбуваються у зв'язку з новими реаліями та проблемами з урахуванням глобальних процесів, суттєво впливають і на баскетбол [2]. Правила гри в баскетбол постійно змінюються, відображаючи напрями його розвитку та потребують постійного вдосконалення майстерності арбітрів [1, 3]. Отже, рівень спортивного суддівства залежить від знання арбітрами правил гри, уміння застосовувати їх, дотримуючись вимог спортивної етики (об'єктивність, принциповість, коректність тощо), а також від їх досвіду та стажу.

Проблему підготовки арбітрів досліджували фахівці в різних видах спорту: у футболі – А. Б. Абдула (2011), Ю. В. Маніло (2014, 2015); у волейболі – Н. Ф. Сінгіна, Є. В. Фомін (2013), у гандболі – В. А. Цапенко зі співавторами (2004, 2005, 2007); у баскетболі – С. В. Чернов (2009), О. Маслова, М. Гошей (2013), М. Рачок (2013), але в їхніх працях висвітлено загальні питання спортивного суддівства та окремі аспекти підготовки. Ці обставини зумовлюють пошук нових шляхів удосконалення системи підготовки арбітрів, що перед усім передбачає створення цілеспрямованої комплексної арбітражної освіти, в якій методика підготовки визначається основними компонентами професійної майстерності [4].

Метою дослідження є визначення передумов підготовки арбітрів з баскетболу в Україні.

Завданнями нашого дослідження було проаналізувати стан положення баскетбольного арбітражу в Україні та визначити значущість окремих сторін підготовки в становленні майстерності арбітрів.

Методи дослідження: аналіз спеціальної літератури, анкетування, методи математичної статистики.

Результати дослідження. За даними Федерації баскетболу України, на сьогодні ліцензовано 139 арбітрів (128 чоловіків і 11 жінок), які можуть здійснювати суддівство державних змагань різного рівня (табл. 1): 25 арбітрів проводять ігри чоловічої Суперліги, серед них 10 арбітрів ФІБА додатково задіяні в міжнародних змаганнях, 43 арбітри вищої ліги України, 28 першої ліги та 43 арбітри юнацької ліги.

Для визначення певних аспектів у питанні підготовки арбітрів ми провели анкетування, в якому взяли участь 65 арбітрів різного віку та кваліфікації, що представляли більшість регіонів України.

Як правило, у спортивні судді йдуть колишні спортсмени, це підтверджено нашими дослідженнями, у результаті яких було виявлено, що всі арбітри раніше займалися баскетболом, більшість з них мають або отримують в цей час вищу освіту спортивного профілю (64%).

Отримані дані свідчать, що вік і стаж суддівської діяльності напряму залежать від кваліфікації суддів. Так, середній вік пайбільш кваліфікованих суддів, що проводять змагання чоловічої Суперліги становить 36,7 року (при цьому середній вік арбітрів ФІБА – 38,5 року), вік арбітрів вищої ліги в середньому становить 32,5 року, наймолодші судді обслуговують змагання першої та юнацької ліги, їх середній вік – 26,1 року.

Чим вища кваліфікація арбітра, тим більше річного навантаження він виконує. Так, молоді судді за рік проводять від 35 до 95 ігор, звернемо увагу на те, що більша частина – це змагання обласного і місцевого рівня. Навпаки, арбітри Суперліги та вищої ліги за рік проводять від 155 до 200 ігор і найбільша частка в них належить змаганням національного рівня.

Таблиця 1

Арбітри Федерації баскетболу України

Місто	Кількість арбітрів		Арбітраж матчів				Суддівська категорія			
	чол.	жін.	суперліга	вища ліга	перша ліга	юнацька ліга	ФБА	НК	1	2
Київ	28	3	12	9	6	4	8		10/1*	13/2
Харків	12	2	2	5	1		1	2/1	5	6/1
Дніпро	12			4	2				2	10
Рівне	8			8				1	5	2
Миколаїв	6	1	3	2	1	1	1		4	2/1
Кривий Ріг	6					6				6
Черкаси	6		2		3	1		1	1	4
Полтава	5	1		1	1	4			1	5/1
Суми	4	2		1	1	4				6/2
Одеса	5		2	1	1	1		1	2	2
Запоріжжя	4	1	1	2	1	1		1	2/1	2
Вінниця	4			2	1	1		1		3
Івано-Франківськ	3			1	1	1				3
Хмельницький	3		1	1		1		1	1	1
Херсон	2	1	1	1		1		1	1	0/1
Южне	2		1		1				1	1

Примітка. * – загальна кількість арбітрів/з них жінок.

Місто	Кількість арбітрів		Арбітраж матчів				Суддівська категорія			
	чол.	жін.	суперліга	вища ліга	перша ліга	юнацька ліга	ФІБА	НК	1	2
Кіровоград	2				2					2
Коростень	2				1	1				2
Маріуполь	2				1	1				2
Біла Церква	1			1					1	
Ізмаїл	1			1					1	
Житомир	1				1					1
Донецьк	1			1					1	
Повомосковськ	1			1					1	
Львів	1				1					1
Чернівці	1				1					1
Ужгород	1			1						1
Тернопіль	1				1					1
Луцьк	1					1				
Переяслав-Хмельницький	1					1				1
Бердянськ	1					1			1	
Загалом	128	11	25	43	28	43	10	9/1	40/1	80/9

Примітка. * – загальна кількість арбітрів/з них жінок.

Сучасний етап розвитку баскетболу обумовлює діяльність суддівського персоналу в умовах значного підвищення фізичного і психічного напруження спортивних арбітрів, неухильного послідовного прогресу майстерності учасників змагаль.

На сьогодні немає наукових даних, а серед фахівців існують суперечливі уявлення про структуру та провідні фактори суддівської майстерності, про інформативні та надійні їх вимірники, придатні для діагностики і контролю під час відбору та спеціальної підготовки суддів, про організаційно-методичні засади ефективності навчання і виховання суддів різної кваліфікації. У рамках вирішення поставленої проблеми ми запропонували респондентам визначити рейтинг різних сторін підготовки арбітрів: фізичної, теоретичної, практичної і психологічної.

Сучасний баскетбольний матч арбітр може провести успішно лише за умови власного відмінного фізичного стану. В іншому разі він не встигатиме за темпом гри, а відповідно, не зможе адекватно оцінювати ситуації, що відбуваються на майданчику в різних частинах поля.

Теоретична підготовка передбачає наявність в арбітра знань з правил гри у баскетбол, вміння вирішувати складні та спірні моменти гри, точно знати відповідність правил окремим діям гравців.

Практична підготовка арбітра спрямована на відтворення теоретичних знань у процесі практичної діяльності безпосередньо під час проведення баскетбольного матчу.

Психологічна готовність арбітра до змагань визначається практичною діяльністю арбітра на майданчику. Для впевненого, надійного й прищипового суддівства арбітрам у баскетболі потрібно виховувати в собі та постійно розвивати й удосконалювати сміливість, рішучість, витримку, наполегливість, самовладання та цілеспрямованість [4].

Отримані дані анкетування свідчать, що, на відміну від представників інших видів спорту, арбітри з баскетболу на перше місце за значущістю ставлять психологічну підготовку, на друге – фізичну, третю сходинку займає практична підготовка, на останньому знаходиться теоретична складова. Таке положення можна пояснити тим,

що теоретична та практична підготовки суддів на сьогодні є основою всіх заходів, які проводять Федерація баскетболу України та її обласні осередки, проте психологічна та фізична підготовка залишається прерогативою самостійної підготовки арбітрів, відсутність методичних рекомендацій та організованих занять ускладнюють засвоєння цих сторін підготовки.

Висновки. Вивчення результатів наукових робіт у галузі теорії й методики спортивних ігор дало змогу виявити, що сучасна підготовка арбітрів є винятково індивідуальним пріоритетом кожного судді окремо. Розроблення педагогічної технології підготовки спортивних арбітрів може стати провідним напрямом для вирішення наявних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баскетбол. Подготовка судей : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. физ. культуры и спорта / [под ред. С. В. Чернова]. – Москва : Физ. культура, 2009. – 251 с.
2. Вальтин А. И. Проблемы современного баскетбола / А. И. Вальтин. – Киев, 2003. – 150 с.
3. Дусь С. В. Відбір суддів в баскетболі на сучасному етапі / С. В. Дусь, Л. І. Пільганчук // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. – Вип. 19. – Т. 1. – 2015. – С. 180.
4. Рачок М. Особливості психологічної підготовки баскетбольних арбітрів / М. Рачок // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць – № 1 (21). – 2013. – С. 367–370.